

Марія Сичка

**РЕПРЕССИИ ПРОТИВ КИЕВСКИХ ИСКУССТВОВЕДОВ 1932–1933 ГГ.
(ПО МАТЕРИАЛАМ ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА Г. КИЕВА)**

В статье освещаются репрессивные меры против искусствоведов Киева 1932–1933 гг. по материалам Киевской городской контрольной комиссии, которые сохранились в Госархиве г. Киева. Проанализированы выводы Рабоче-крестьянской инспекции и результаты чисток музеев Киева, в частности обвинения работников Всеукраинского музейного городка, политическая и квалификационная оценка искусствоведов комиссией. Прослежено идеологическое восприятие искусствоведческой работы молодых ученых, формулировка причин увольнений и дальнейшая судьба исследователей.

Ключевые слова: искусствоведы Киева, музейщики Киева, репрессии, Всеукраинский музейный городок, Киевская городская контрольная комиссия.

Maria Sichka

**REPRESSION AGAINST ART HISTORIANS IN 1932–1933 IN KYIV
(ON MATERIALS OF STATE ARCHIVES IN THE CITY OF KYIV)**

The article highlights the repression against Kyiv art historians in 1932–1933 using the materials of Kyiv city control commission which have been preserved in the State Archives in the City of Kyiv. Analyzed findings Rabkrin (Workers' and Peasants' Inspectorate) and results purge museums of Kyiv, including allegations of Ukrainian museum workers in «All-Ukrainian museum gorodok» (Kyiv Pechersk Lavra), political and professional grade of art historians by commission. Followed ideological perception of works in history of art of young scientists, formulation of layoffs causes and the fate of researchers.

Key words: art historians of Kyiv, Kyiv museum workers, repression, All-Ukrainian museum gorodok.

УДК 94: 314.745.25: 39] (477.83/86+430)

Ольга Бежук

**СТАН І ПРОБЛЕМА ПРИМУСОВИХ РОБІТНИКІВ ДИСТРИКТУ «ГАЛИЧИНА»
В МАТЕРІАЛАХ ЛЬВІВСЬКОЇ БІРЖІ ПРАЦІ**

Розглянуто досвід примусу та перебування цивільного населення Східної Галичини в умовах Третього Райху на основі документальної бази Держархіву Львівської обл. Листування галицьких українців з легальними інституціями засвідчує нові факти їх життєвого досвіду в умовах окупації краю та виживання на чужині.

Ключові слова: окупація, округ «Галичина», Львівська біржа праці, примусові робітники, Український центральний комітет.

На сьогоднішній день універсальні схеми геополітичної історії відходять на другий план, адже в центрі досліджень гуманітаріїв постає людина та її безцінний досвід пережитого та переосмисленого. В цьому ракурсі тема примусових робітників й оstarбайтерів це – соціальна історія, що торкається повсякденних практик життя та виживання українців в умовах окупації й Третього Райху. Емпіричний та усний джерельні пласти дають цінну інформацію щодо вивозу, праці й побуту, міжособистісних та міжгрупових відносини примусових робітників та оstarбайтерів, що демонструють роботи сучасних дослідників теми: О. Забронець, Г. Стефанюк, Т. Пастушенко, Т. Лапан, М. Меленчук, Г. Грінченко, І. Винницької, П. Поляна, Т. Соловйової. Такий підхід хоч дисонує з міфом непереможної радянської людини та її супротиву нацистській владі, все ж уможливорює здійснення комплексного аналізу феномену примусової праці «знизу», тобто, з погляду її безпосередніх учасників. Адже перспектива аналізу історичного феномену з позиції її учасників чи жертв – центральна в сучасному історико-антропологічному дослідженні.

Запропонована стаття розглядає діяльність Львівської біржі праці та Інформаційного бюро з вербування та відправки робочої сили у Німеччину на зразок подібних, що діяли на території округу «Галичина» в період 1941–1944 рр. Матеріали фондів Держархіву Львівської обл. цих інституцій містять цінну інформацію щодо вікового, соціального складу потенційних завербованих та листи наших краян безпосередньо з місця праці. Переписка галицьких робітників з Інформаційним бюро, УЦК та урядом праці свідчать, що джерела особистого походження мають багату перспективу

в царині біографічного методу дослідження щодо деконструкції історичного минулого та нівелюють безліч стереотипів та кліше, інтегрованих в колективну пам'ять радянських громадян.

Захопивши у червні 1941 р. Львів, німецька влада офіційно пообіцяла місцевим жителям, що «жахливі роки терпіння і жорстоке панування насилля Советів ніколи уже не повернуться» [1, с.203]. Надавши Галичині назву дистрикту як частині великого третього Райху, німецька верхівка тим самим визначила особливий статус західноукраїнських територій порівняно з іншими землями України. Та попри задекларовану лояльність, дистрикт «Галичина» як і решти територій підпали під дію трудового законодавства, упровадженого вже для населення Польщі. Система рабсько-кріпосничої праці передбачала на місцях дію спеціальних органів влади – арбайтсамтів (Arbeitsamt). В Галичині вони називалися урядами праці, чия діяльність повністю підпорядковувалась економічним інтересам німецького монополістичного капіталу [2, с. 108].

Львівська біржа праці, як інституція окупаційної влади, проводила реєстрацію, облік, розподіл робітників відповідно до їх кваліфікації для відправки у Німеччину. Її приміщення знаходилося на вул. Опері, 11, або А. Гітлер-рінг, а графік передбачав щоденну працю з 9 до 19 години навіть у вихідні. Схема структури Львівського уряду праці, що міститься у одно-іменному фонді Львівського обласного державного архіву, свідчить про німецьку точність та педантичність у розробці та впровадженні механізмів влади на окупованих територіях [3, арк. 2]. Так, Львівська біржа містила 3 основних відділи: відділ трудового права (законодавство праці), відділ по питаннях робочих ставок та відділ допомоги безробітним. Їх роботу контролювала адміністрація біржі, що складалася з ряду підрозділів: німецький персонал, місцевий персонал (значиться на схемі, як «nichto personal»), персонал доглядовий, каса та розрахунковий відділ. Філіали Львівської біржі, яких було 11, включали основні райони Львова: Центральний, Кайзервальд, Підзамче, вулиці Стрийська, Університетська, Привокзальна та приміські території: Збоїська, Брюховичі, Зимна Вода, Винники. Усі філії забезпечували швидку подачу інформації за допомогою телеграфу [3, арк. 1].

Відомо, що питання виїзду трудових мігрантів з території Генеральної Губернії, розпочалося вже після 1 вересня 1939 р., за що відповідали німецькі уряди праці. Для забезпечення масового добровільного виїзду до Німеччини, Інформаційне бюро Львівської біржі розгорнуло широку пропагандистську кампанію. Вона включала рекламу німецьких фірм («Innwerk t.a. toging nad innen» (Північна Баварія), «Flener-Werke», «Aktiengesellschaft» в Любеку, «Gas-Werke» (Ляйпціг), що дієво переконувала: «У нас працює вже від довшого часу багато тисяч чоловіків і жінок з Генеральної Губернії в цих самих підприємствах. Додаємо при тому, що їх поведінка й видатність праці вповні нас вдовольняє, а з другого боку й самі робітники вдоволені. Запевняємо їм під кожним оглядом справедливу опіку». Німецькі роботодавці обіцяли ідеальні умови праці з дотриманням чіткого розпорядку дня, 3-разове харчування, проживання – в кантинах, безплатну доставку до місця праці, оплату від 60-до 85 пфенінгів за годину, можливість пересилки для своєї родини певної квоти [4, арк. 16, 21; 5, арк. 12, 13]. Для більшої переконливості переваг «німецького раю» жителям Львова й населенню дистрикту роздавали агітки-листи безпосередніх заробітчан з місця праці. Так лист 23-літньої польки Яніни Гори з Томашова-Качки запевняв: «А тут в Касселі то не є як в праці, але як в санаторії: є лазня, тепла умивальня, бараки такі милі, чисті, біла постіль. На тиждень отримуємо 2 кілограми білого хліба, кращого ніж перед війною, 5 булок, ¼ масла, маргарини, мармелад і 1/4 цукру, на обід картопля, такі порції як Асканія, з сосисками, печеними з м'яса» [4, арк. 21]. Крім того, тодішня періодична преса, зокрема «Львівські вісті» регулярно впродовж 1941–1943 рр. друкували оголошення щодо набору молодих хлопців (17–35 рр.) до летунського вишколу, якого потребувало Міністерство Авіації Німеччини. Пізніше з закликами газета звернулася і до українських дівчат та жінок, пропонуючи різноманітні вакансії [6, с.12].

Зрозуміло, що такий потужний агітаційний пресинг мав спочатку значний вплив, особливо на молодь. Бажання побачити світ, отримати європейських фах, освіту, вивчити іноземні мови були домінуючими мотивами покинути домівку. Крім того, досвід трудової міграції мали старші покоління галичан, котрі ще з кінця XIX-початку XX століття перетинали кордони Європи та Америки. Як наслідок, Інформаційне бюро Львівської біржі праці отримувало листи з краю від юнаків 1922–1925рр. народження: «Охочо виїду до Райху працювати до верстату або летунського вишколу в 2-тижневім курсі у Кракові», – пише 19-річний Прухницький Миколай з Комарно, Псарук Ілько і ще 8 хлопців з Підлісків, Плакса Володимир (18рр.) з Дашави й інші [7, арк. 42, 55, 67, 169].

Такого роду прохань нараховується десятками в справах біржі праці, бо ж який 16–20 літній хлопець не марить небом? Крім того, були й інші звертання. Так, 25-літній Іванів Михайло з Тустані повідомляє Інформаційне бюро від 15 серпня 1942 р: «Щоби я міг якнайшвидше виїхати, спішусь тому що мене гонять до контингенту, через це прошу ласкаво якнайшвидше вислати мене до Судетів...» [8, арк. 14]. «Не маю грошей на подорож бо працюю за кусок хліба, а не за гроші в господаря. Високоповажні Пани, будь ласка, заберіть до фабрики мене», – пише Якубович Іван з Підгайців, 43-ох рр. «Я є бідний, маєтку не посідаю, батька заарештували большевики, грошей не

маю», – аргументує своє бажання на виїзд Яцків Лев. Мацьковський Стефан з с.Битьків біля Надвірної інформує, що хотів би виїхати з ріднею: жінкою й 4 дітьми у віці від 20 до 14 рр. Малагловські Юзеф 30 рр. з села Подусільна, повіт Перемишляни закликає керівництво Інформаційного бюро: «Заінтересуйтеся мною, бо я живу без притулку і жадної потіхи. Пам'ятайте, не відкиньте мене!». Часто бідні селяни, в пошуках праці, просять за власних дітей: «... може би як раз я скористав з нагоди і намістив на добре місце свої діти – три дівчини і хлопця, який закінчив 5 клас... і я би якось прокормився з решту малими дітьми (ще 4 дітей)» [9, арк. 20, 25, 34, 112]. Чисельні листи у цих справах свідчать, що бажаними на виїзд були, як правило, юнаки та чоловіки різного вікового цензу й кваліфікації: школярі, бідні селяни, сільські ковалі і токарі, секретарі сільської управи (громади), учителі.

Рідко серед прохачів щодо праці у Німеччині були молоді жінки та дівчата, які бачили себе «на всілякі роботи і крою женського і білизни мужиської» або у «Швальні» [9, арк. арк.46, 78]. Сирота Стефанія Маланчин інформує: «Маю 7 класів, вмю трохи по-німецьки... вмю варити, прати, можу працювати як домашня робітниця в приватнім домі, в харчівні, як кельнерка в ресторані, в приюті дитячій, навіть за сам тільки харч» [9, арк.36]. Як видно, відсутність трудових вакансій, злидні, страх перед демобілізацією, необхідність забезпечити родину, ненависть до радянської влади, а в додатку ще й обіцянки щодо компенсації сім'ям у вигляді грошових виплат і додаткових харчових карток, стали потужним імпульсом для від'їзду до III Райху місцевого населення. Крім того, впровадження обов'язку праці в дистрикті Галичина, за невиконання якого передбачалось покарання (смертний вирок) не тільки безпосередньому порушникові, а і його родині, перетворював декларовану добровільність на незаперечну примусовість [10, с.234].

Відомо, що у ролі посередника між українськими робітниками з Генеральної Губернії і німецьким урядом виступав Український Центральний Комітет (далі – УЦК), який у міру можливого намагався відстояти інтереси заробітчан, особливо у соціальній сфері. На УЦК лежала вся репрезентація українського населення в Генерал Губернаторстві, зокрема, стосовно гуманітарної діяльності, для чого створювалися комітети допомоги. Вони проводили «реальну політику», яка полягала у тому, щоб при дотриманні формальної лояльності до німецької влади зберегти українське населення від переслідувань, захистити права українців у дистрикті «Галичина» й на роботах у Німеччині. З цієї ціллю при УЦК була створена громадська організація «Комісія опіки над робітниками» [11, с.78]. Неодноразово УЦК наголошував у пресі про обов'язковість реєстрації в урядах праці для вироблення посвідчення, що підтверджувало національність – документ зі світлиною. Необхідність такого документа пояснювалось тим, що українські робітники в оплаті прирівнювались до німецьких, а не польських. Тому після відбору кандидатів, Львівська біржа праці надавала усім для заповнення анкети або «Зголошення побуту чужинця» – документ, що містив 19 пунктів та включав біографічні дані, державну, расову, мовну приналежність, родинний стан, наявність візи й паспорту, час подорожі, дозвіл на побут, день переступу границі, день прибуття, фах, й наявність інших джерел доходів [12, арк. 3, 4, 5].

Вже з 1 серпня до листопада 1941 р. у Галичині зареєстрували понад 30 тис. добровольців, з яких 75 % були українцями. З них 68 % були працевлаштовані у сільському господарстві, решта у промисловості. 13 березня 1942 р. з Перемишля відправили 100 тис. галицьких робітників, розподіляючи робочу силу за вимогами влади, військових частин, підприємств, установ [13, с.8]. З часом число добровольців починає неухильно падати. Це засвідчують статистичні дані щодо кількості відправлених на роботу в Німеччину за четвертий квартал 1942 р. Зокрема, з Дрогобича при наявності 1500 зареєстрованих був відправлений 831 робітник (55,4 %), відповідно: з Самбора (з 1000 зареєстрованих) – відправлено 525 (52,5 %), з Кам'янки-Струмилової (з 3000 зареєстрованих) – лише 796 осіб (26,5 %), зі Львова (з 2000 зареєстрованих) – відправлено 698 осіб (34,9 %), зі Золочева (з 3000 зареєстрованих) – відправлено 1015 (33,8 %), Рава-Руська (з 3000 зареєстрованих) – 870 (29 %), з Калуша (з 2000 зареєстрованих) – відправлено 747 (37,4 %), з Коломиї (з 5260 зареєстрованих) – 3312 – 63 %, зі Станіславова (з 6600 зареєстрованих) – 4553 – 69 %, з Бережан (з 6000 зареєстрованих) – відправлено 646 – 10,8 %, з Чорткова (з 8000 зареєстрованих) – відправлено 2903 – 36,3 %, з Тернополя (з 8000 зареєстрованих) – відправлено 4276 – 53,5 %. Загалом зі запланованих 46000 краян виїхало на роботи лише половина 24329 – 52,9 % [14, арк. 2]

Саботаж українців був наслідком жорсткої соціальної політики Німеччини на окупованих землях, що передбачала лише максимальну експлуатацію людей в інтересах Райху та нехтування життєвими і національними правами місцевого населення. На скорочення потоку добровольців вплинули й листи заробітчан, що розповідали про реалії «німецького раю». Більшість адресатів, що звертаються до інформаційного бюро, уряду праці, чи УЦК впродовж 1942 р. – промислові робітники, представники міського контингенту, що зіткнулись з проблемою голоду, відсутністю елементарних побутових умов та засобів існування. Так 17-річний Мельничук Микола пише до Інформаційного бюро у Львові: «Написали мені транспортову картку і сказали що їду до Кракова на

перевишколення, і того ж дня взяли мене транспортом до Німеччини .. Перебуваю при праці важкій при бараках. Я молодий тож можу піти до школи...бо тепер треба для України більш вчених людей. Отже прошу о звільнення з праці». Про відправку додому просять також 19-річні хлопці Козак Петро та Мафовіч Антон, Курилич Лев з Заболотова. У відповіді Інформаційного бюро Львівської біржі праці читаємо: «Повідомляємо, що як Ви є заняті в Німеччині, ми Вас через по зволення Вашого Арбейтсамту на курси перевишколу післати не можемо» [9, арк. 111, 113,146, 161]

Листування із завербованими на роботу вело інформаційне бюро Львівської біржі праці (уряду праці), свідчить, що більшість українців «були в ганебний спосіб ошукані Комітетом». Так група молодих дівчат з Аркштадту описуючи важкі умови праці по 10–11 годин, при оплаті 7–12 марок тижнево, нарікають на побут: «Помешкання таке, що коли дощ паде, то на голову, а вітер куди завіє туди вивіє, а що буде на зиму то не знаємо. Мешкає нас 16 дівчат в одній салі. Це є звичайний запліснявілий барак з елових дощок, до церкви не ходимо, бо ту немає. Є в Ерфурті, це є 28 км. 1 год відправи так що неможливо доїзжати. Як ощо поминаємось то називають нас українські свині..., трактують як нелюди. Дуже просимо Вам заінтересуватись цею справою» [15, арк. 2–3]. Ось свідчення галичан з Мангайту: «Працюю у слюсарні, платня дуже мала, так що я заробив тижнево 35 макрок, а одержав 4 марки Вільні години займаюся науков німецької мови, а решта ідем до кіна і співаємо свої пісні»; «Ми працюємо щоденно 12 годин, в суботу тільки 6. Кожного тижня беремо 8 м. ...Поza тим є дуже добре так що гірше бути не може..». Ольга Кучерук з Лейпцигу нарікає на своє «нове життя»: «Багато вже захворіло на сухоту, деякі умерли, а ті що не можуть згодитись з цими умовами тікають... Дуже б хотіла, щоб ви як небудь постарались спровадити якісь книжки або газети, бо тут українською мовою нема ніц. УК не піклується нами. Вдома я мала добрі умови і дурна що повірила вам» [8; арк. 22, 39; 15,арк.7, 45, 67]. На адресу української інституції часто поступали чисельні скарги оstarбайтерів про неотримання ріднею матеріальних коштів з Німеччини, що обіцялось т. зв. «контрактом» [15, арк. 1, 11, 17]. Невідповідність задекларованих умов та оплати праці в третьому Райху, антисанітарія, хвороби, принизливе ставлення змушували заробітчани звертатись до Інформаційного бюро Львівської біржі праці та УЦК з вимогою «о зворот паперів й будемо їхати на свою землю», «бо до тої фабрики вернутись вже не можу і не хочу», «бо хочу ще довчасу зачати лічення при родині» [15, арк.16, 19, 23, 35].

Окремими були на цьому тлі позитивні відгуки, як-от від Олексина Михайла з Арнштадту: «Я працю маю добру і їсти маю досить і дякувати Богу є здоровим на тиждень заробляю 17 м..., хоч стягають за вікт і ріжні додатки... В кожному разі мені тут добре...»[15, арк. 27]. Зміст відповідей Інформаційного бюро чи Комітету на всі нарікання/прохання галицьких примусових робітників носила формальний (стандартний) характер: «Повідомляємо, що з таким проханням мусите звернутися до керівника перевишколу, бо ми з тим вже нічого спільного не маємо» [16, арк. 1, 2, 3, 8, 34, 36].

Як видно, на місцях не завше спрацьовувало загальноприйнятне твердження щодо поблажливого ставлення німецьких роботодавці до галицької робочої сили, чий інтереси захищали легальні українські інститути. Масовий потік примусових працівників, котрі в силу власної національної несвідомості не завше знали власних прав, жорстокість німців, широкий ареал розташування галичан не дозволяли УЦК контролювати становище краян на території третього Райху. Допомогові комітети та «Комісія опіки над робітниками» могли лише вносити подання про певні порушення, остаточне рішення ж залишалось за німецькими владними чинниками [11, с.85]. Тому більш вірогідною буде теза, про те, що доля як галицького так радянського оstarбайтера залежала від конкретного людського випадку. З іншої сторони, українські інституції дистрикту «Галичина» були єдиними органами, що хоча б частково допомагали краянам, адже подібної практики в інших регіонах окупованої України не було.

Отже, соціальна сфера війни й надалі містить надзвичайно багатий спектр для історичних досліджень. Думається, що доступ до нових джерел емпіричної інформації дасть науковцям можливість об'єктивно й неупереджено інтерпретувати політику окупаційних режимів щодо українців, більш глибоко розкрити гуманітарні аспекти глобальної катастрофи, якою стала Друга світова війна для людства.

Список використаних джерел

1. Нацистська окупація 1941–1944 рр. // Історія Львова. У трьох томах // Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф.Стеблій. – Т. 3. – Львів: Центр Європи, 2007. – С. 201–250.
2. Стефанюк Г. Заходи німецької окупаційної адміністрації у сфері зайнятості східногалицького соціуму в 1941–1944 рр. / Г Стефанюк // Вісник Прикарпатського університету // Івано-Франківськ, 2014. Вип. 29. –С.107–112.
3. Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.), ф. Р-39, оп.1, спр.44, 2 арк.
4. Держархів Львівської обл., ф. 54 с, оп.1с, спр.148, 34 арк.
5. Там само, спр.1 47, 17 арк.
6. Запобігання на робітниці до хліборобських і городницьких праць // Львівські вісті. – 1942.– Ч.6. – С. 12.
7. Держархів Львівської обл., ф. 54 с, оп. 1с, спр. 27, 224 арк.
8. Там само, спр. 48, 96 арк.
9. Там само, спр. 25, 176 арк.
10. Курилишин К. Переселенські акції: юридичне підґрунтя і практика / К. Курилишин // Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944

пр.). – Львів, 2010. – С.201–241. 11. Лапан Т. Особливості спогадів жителів Західної України про рабську та примусову працю в нацистській Німеччині / Т.Лапан // Сторінки воєнної історії України: Зб.наук. статей /НАН України. Ін-тут історії України. – Київ, 2009. –Вип.12.–С.73–86. 12. Держархів Львівської обл., ф. 54 с, оп. 1с, спр. 5, 170 арк. 13. Виїзд робітників // Львівські вісті. – Львів. – 1942. – Ч. 65. – С. 8. 14. Держархів Львівської обл., ф. 54 с, оп. 1с, спр. 151, 2 арк. 15. Там само, спр. 30, 112 арк. 16. Там само, спр. 38, 96 арк.

Ольга Бежук

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМА ПРИНУДИТЕЛЬНЫХ РАБОЧИХ ДИСТРИКТА «ГАЛИЧИНА» В МАТЕРИАЛАХ ЛЬВОВСКОЙ БИРЖИ ТРУДА

Рассмотрен опыт принуждения и пребывания гражданского населения Восточной Галичины в условиях Третьего Рейха на основании документальной базы Государственного архива Львовской обл. Переписка галицких украинцев с легальными организациями свидетельствует о новых фактах их жизненного опыта в условиях оккупации края и выживания на чужбине.

Ключевые слова: оккупация, дистрикт Галичина, Львовская биржа труда, принудительные рабочие, Украинский центральный комитет.

Olga Bezhuik

STATUS AND PROBLEM OF FORCED LABOUR WORKERS FROM DISTRICT OF GALICIA IN MATERIALS OF LVIV LABOUR REGISTRY OFFICE

The paper analyses experience of force and stay of Eastern Galician civilian population under the conditions of the Third Reich on the ground of the Lviv Regional State Archival documentary base. Correspondence between Galician Ukrainians and local legal institutions testifies new facts of their life experience under the conditions of occupation and survival in the alien land.

Key words: occupation, district of Galicia, Lviv labour registry office, information bureau.

УДК 94 «1964/1973»:32.019.5

Анна Новиченко

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБРАЗУ ЯПОНІЇ В РАДЯНСЬКІЙ ПРЕСІ У 1964–1973 РР.: СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ «КОМСОМОЛЬСЬКОЇ ПРАВДИ»)

У статті висвітлюється процес формування газетою «Комсомольська правда» образу Японії в рамках інформування читача про внутрішньополітичну та соціально-економічну сфери життя цієї країни у 1964–1973 рр.

Ключові слова: образ Японії, «Комсомольська правда», мілітаризм, «економічне диво», капіталізм.

Японія – одна з держав-лідерів світу, тому розвиток взаємовідносин з цією країною є досить актуальним питанням. Однак на побудову таких відносин впливає в тому числі уявлення суспільства про дану країну, її образ в суспільній свідомості. У випадку нашого суспільства значний відбиток у сприйнятті багатьох країн, в тому числі Японії, залишив радянський період. «Комсомольська правда» – центральний друкований орган СРСР, один з основних важелів пропаганди, що в усіх питаннях, з одного боку, віддзеркалював офіційну позицію уряду, з іншого, формував ставлення до них читачів, перш за все молоді, яка була цільовою аудиторією. Тому ми вирішили прослідкувати особливості формування образу Японії в свідомості радянського суспільства в рамках інформаційного поля, створюваного саме цією газетою.

У статті зосередимося на віддзеркаленні внутріполітичної та соціально-економічної сфер життя Японії упродовж 1964–1973 рр., починаючи з приходу Л. Брежнєва до влади в СРСР до підписання домовленостей про співробітництво між СРСР та Японією. Також даний період є періодом втручання США у війну у В'єтнамі, що була знаковим чинником в контексті ілюстрування Японії радянською пресою.

Формування образу Японії в суспільній свідомості стало предметом досліджень на межі 1980–1990-х рр., особливої актуальності ця тема набула в сучасній російській історіографії, однак роботи, їй присвячені, мають здебільшого загальний характер [1–2] або присвячені висвітленню особливостей іміджу Японії на сучасному етапі [3–4], рідше – в інші історичні періоди [5]. Формування образу Японії радянською пресою, зокрема в період 1964–1973 рр., не знайшло